

La catedral de Tarragona (segles XIV i XV)

Introducció

A partir del segle XIV, la catedral de Tarragona va continuar, com un ésser vivent, el seu desenvolupament orgànic. Va créixer en alçada, amb la construcció del campanar. En amplada, amb les capelles que a poc a poc es van habilitar als diferents espais de l'interior, especialment entre els contraforts. I en monumentalitat, amb la decoració de la façana principal, que encara no tenia l'estat actual quan el 1331 l'arquebisbe Joan d'Aragó consagrà solemnement el temple.

Cossos superiors del campanar, de planta octagonal, construïts a la primera meitat del segle XIV amb pedra del Mèdol.
ECSA - G.S.

Amb el pas del temps es col·locaren imatges o quadres al claustre de la catedral, a vegades acompanyats d'algun element arquitectònic, a manera de capelletes o petits templets de fusta, i potser d'altars o oratoris. Els documents ens en parlen, fins i tot del seu emplaçament, difícil d'identificar avui dia perquè han desaparegut les advocacions i altres referències que s'esmenten en els textos antics. Però a poc a poc alguns d'aquests punts de devoció foren substituïts per construccions de pedra, obertes als mateixos murs i sufragades per generosos donants. L'ordre en què el visitant troba les capelles gòtiques del claustre no coincideix amb l'ordre cronològic de la seva construcció. La més antiga que s'ha conservat és la de la Mare de Déu de la Guia, del final del segle XIII o principi del XIV, seguida per la capella del Corpus Christi, afegida a l'antiga sala capitular, i per a la qual es concedí permís el 1330. De les primeres dècades del segle XV és la de la Mare de Déu de les Neus, amb decoració pròpia del gòtic flamíger, a l'angle nord-occidental, el més ombrívol i humit del claustre. I ja del 1520, bé que encara gòtica, la de Sant Ramon, al costat de la porta que conduïa al dormitori dels canonges.

Mestres d'obres de la catedral de Tarragona (segles XIV i XV)

Bernat

Guillem Clergue

Ramon Albert

Reinard Fonoll

Bernat de Vallfogona

Pere de Vallfogona

Guillem de la Mota

Guillem de Camprodon

Anton Bell-lloc, mestre de les capelles dels Cardona

El campanar

Secció i alçat del campanar de la catedral. És perfectament visible la sala del rellotge, en què quatre trompes còniques faciliten el pas del quadrat a l'octàgon. Escala 1/500.

J.F.I. i J.C.G.

Un cop abandonada la construcció de la torre al peu de la sagristia, i decidida l'ampliació del primer projecte, feia falta un campanar. Per a aquest objectiu es va triar el tram del davant de l'absis lateral de Sant Oleguer, on hi havia un altar dedicat a sant Joan Baptista. Quadrat a la part inferior, les dimensions del campanar coincidien amb les del tram, i a sota es va col·locar la porta de Santa Tecla.

El primer cos del campanar és degut a dos moments constructius diferents. Començat a la primera meitat del segle XIII, es va interrompre quan es feia la finestra meridional, encara romànica d'aspecte. Les parts tangents a la nau central i al creuer estaven més avançades, cosa que demostra que els esforços es dedicaven abans a l'obra de l'església que no pas al campanar pròpiament dit. L'alçada d'aquest cos va coincidir amb la diferència que hi ha entre la nau lateral i la central. En total, uns 13 m. A l'espai interior resultant, s'hi va habilitar una àmplia sala, coberta amb canó apuntat, que va suposar en realitat la continuació de la plementeria corresponent de la volta de creueria de la nau central, cap a

la qual es van obrir dues finestres. Es tracta d'una sala gairebé aïllada, a la qual s'accedeix per un pas sobre la volada que devia protegir la possible portalada inutilitzada. A partir de les primeres filades, els carreus dels murs canvien per l'interior. Es tornen més regulars, la qual cosa palesa la mà d'obriers més especialitzats i, naturalment, una època de construcció més avançada. La seva presència coincideix amb un espectacular canvi a l'exterior. Panys de paret sencers de carreus bossellats, a la manera romana, i procedents d'una pedrera diferent. És l'anomenada pedra de llisós, d'un color gris blanquinós, que dona un toc falsament renaixentista a aquesta part de la torre. S'obre en aquest primer cos, a sota d'un ostentós arc de descàrrega, un magnífic finestral gòtic. Una cartel·la ben cuidada, força gran, documenta amb l'heràldica l'època de la construcció. Es tracta de dos àngels portadors de la tau de santa Tecla, emblema de la mitra de Tarragona, flanquejats pels escuts dels Luna i els Cervelló. El minvant pertany a l'arquebisbe Jimeno de Luna (1317-27). El cervol passant correspon al canonge obrer Huguet de Cervelló, contemporani seu i del patriarca Joan d'Aragó, successor de Jimeno de Luna, fins el 1334. Les marques de picapedrer que figuren als carreus bossellats són grans i tosques a causa de la superfície irregular de la pedra, però són dels mateixos picapedrers que van fer les que es veuen a l'interior, traçades sobre la superfície llisa. Algunes marques d'aquesta zona del campanar apareixen també a la façana central de la seu, on es va fer servir el mateix tipus de pedra.

Superat el cos inferior de la torre, s'iniciaren els dos restants, de planta octagonal. Es va tornar a emprar la pedra del Mèdol de color ocre, com a les parts de l'edifici construïdes anteriorment, i s'abandonà el bossellat de tradició clàssica. En el primer d'aquests cossos, d'una alçada inferior, se situa l'anomenada "sala del rellotge". Quatre trompes còniques perfectes aconseguixen el pas del quadrat a l'octàgon, reforçades a l'exterior per sengles contraforts, amb pinacles similars als de la façana principal del temple. S'hi accedia per l'exterior i amb una independència total respecte al cos baix. S'ha de pujar fins a la coberta de la catedral per l'escala de cargol que arrenca del peu dels absis, fins a arribar a una porta d'arc apuntat, a la clau del qual figura de nou el cervol passant d'Huguet de Cervelló. És el mateix motiu heràldic que es repeteix tot sol a les diferents peces de la clau de la magnífica volta de creueria que cobreix l'estança. A les arrencades dels arcs, hi ha mènsules amb caps que intenten imitar l'estil dels apòstols més antics de la façana.

L'últim pis és la sala de les campanes pròpiament dita. També octagonal, emergeix d'una manera més airosa amb els seus vuit finestrals gòtics cap al terrat superior, on al segle XVI es va afegir un petit coronament per a la campana anomenada Capona. La instal·lació als finestrals de les campanes que antigament eren a l'interior de la torre va originar mutilacions lamentables als elements arquitectònics. S'hi veuen frisos amb decoració vegetal i, de nou, heràldica. Aquest cop, a més de l'escut dels Cervelló, apareixen les armes de l'arquebisbe Joan d'Aragó.

El monument funerari de l'arquebisbe Joan d'Aragó

En el llibre de l'obra consta un assentament segons el qual el 1337 es treballava en "lo monument del senyor patriarche". L'arquebisbe Joan d'Aragó havia mort el 1334. Tres anys després de l'òbit, es procedia a la preparació del seu monument funerari. Es va col·locar al presbiteri, molt a prop de l'altar major, a sota mateix de la fornícula on es guardava la relíquia de santa Tecla, patrona de la ciutat i titular de la seu.

Al frontó del sarcòfag de marbre on va ser dipositat el cadàver es llegeixen algunes de les dades que criden més l'atenció de la vida d'aquest singular personatge: "Aquí jau el cos del senyor Joan, de santa memòria, fill del senyor Jaume, rei d'Aragó, que als 17 anys del seu naixement fou nomenat arquebisbe de Toledo. De tal manera florí en la ciència infusa de la divinitat i en la gràcia de la predicació, que cap altre de la seva edat no va poder igualar-lo. Mortificant la seva carn amb dejunis i cilicis, als 28 anys d'edat va ser nomenat patriarca d'Alexandria i administrador de l'església de Tarragona. Ordenà, entre moltes altres bones obres, el nou monestir d'Escaladei, de la diòcesi de Tarragona. Com si per aquesta escala hagués pujat al cel, va lliurar l'esperit al diví Creador el quart dia abans de les calendes de setembre de l'any del Senyor 1334, a l'edat de 33 anys. A través d'ell, tant en vida com després de la seva mort, Déu ha obrat nombrosos miracles." Joan d'Aragó pot formar part de la història per la seva curiosa biografia. Però a Tarragona el recorden fonamentalment per dos motius: la consagració de la catedral i el seu conjunt funerari. La mort havia sorprès el patriarca en la plenitud de la vida. A la catedral no hi havia precedents per a aquest tipus de monument. En aquest punt de la capçalera devia estar situada la porta que hipotèticament existia en el primer projecte de nau única. Una

obertura que fou reblerta i tapada quan es va decidir el canvi a un edifici més gran. La part alta d'aquest antic espai podria haver estat buidada de nou uns quants anys abans del traspàs de l'arquebisbe per a col·locar-hi la relíquia aprofitant que el mur no devia oferir allà tanta resistència, i aquest buidatge no podia provocar falta d'estabilitat al corresponent tram de la nau. La recepció del "braç de santa Tecla" havia enfervorit la ciutat quan hi va arribar el 1321, gràcies a les gestions fetes per Jimeno de Luna, l'antecessor de Joan d'Aragó, i els seus col·laboradors. El mateix Jaume II hi havia participat activament. La fornícula del reliquiari té la forma d'un armari amb arcs gòtics. Unes pintures sobre gerga amb les figures de santa Tecla i sant Pau i un Calvari, que ara formen part del fons del Museu Diocesà, decoraven les portes. A sota del reliquiari no queda gaire espai. El monument estava sotmès a aquest condicionament addicional, sens dubte deliberadament buscat. Per tant, no es va dissenyar un arcosoli apuntat, com hauria estat la característica de l'època, sinó una estreta volta de canó molt rebaixada, i es va adornar l'intradós amb arcuacions calades. Als costats, s'hi van posar esvelts pinacles. Es va traçar una sanefa de cercles quadrilobulats, com si es tractés de la versió gòtica d'un arrabà. I es va rematar el conjunt amb una barbacana de dos aiguavessos que cobreix la fornícula del reliquiari, que ja hi era. A sota, el vas rectangular i l'estàtua jacent de l'arquebisbe. A les mènsules, delicats caps coronats de flors al·ludeixen, amb un simbolisme heretat de l'antiguitat clàssica, a l'esperança en la resurrecció.

El cor

Hi havia el costum, des dels primers temps del cristianisme, que els preveres seguessin a la capçalera de l'església, a l'hemicicle absidal, envoltant l'altar –la mateixa disposició que els deixebles entorn del mestre, que els apòstols entorn de Jesús–. Els canonges de Tarragona van tenir el seu banc presbiteral de pedra a l'absis major molt abans que es construís el cor als dos primers trams de la nau central a partir del creuer. Encara es pot veure al presbiteri el recorregut semicircular d'aquest banc. Quan es va fer el paviment gòtic de motius geomètrics circulars amb plaques de marbre, es va elevar el nivell de terra i s'hi va igualar. Llavors, ja no calia mantenir el banc. Havia perdut utilitat amb la construcció del nou cor.

Tot i que el cadirat del cor actual no es va començar fins el 1479, els murs que tancaven aquest recinte s'havien aixecat abans del 1329. Aquest any,

el canonge Gonçal de Castre donava una determinada quantitat de diners “per instituir una llàntia que cremés perpètuament en honor de l’Anunciació davant l’entrada del cor”, un grup escultòric que s’ha conservat. Una altra vegada s’ha de recórrer a l’heràldica per a saber quan s’havia començat l’obra. I havent trobat de nou els escuts de l’arquebisbe Jimeno de Luna i del canonge obrer Huguet de Cervelló, entre d’altres, podem pensar que devia ser pels volts del 1319. Això no obstant, a les trones, que culminen els murs en direcció al creuer, també hi apareixen les armes de l’arquebisbe Joan d’Aragó.

Les dates de què parlem es corresponen perfectament amb l’arquitectura ornamental dels murs, on sembla que les arcuacions cegues polilobulades imitin les del sòcol del frontispici, a la façana principal de la seu. Tanmateix, s’hi eviten els elements vegetals, i es fan descansar els arcs sobre mènsules vuitavades i mitges figures en alt relleu, que es van avançar a les que van encerclar, al principi del segle XV, el rerecor de la catedral de Barcelona. Es tracta d’un procés ornamental evolutiu que va donar interessants exemples als conjunts de totes dues catedrals. Al frontis de Tarragona les arcuacions descansen sobre columnetes fictícies i mostren rosetes als carcanyols. Sense rosetes i sobre carasses es veuen a sota del ràfec dels murs laterals als dos últims trams de la nau central. Les carasses es converteixen en figures emergents al rerecor, un sistema que també va ser utilitzat a la capella dels Sastres, per bé que aquí els arquets van ser conopials. A les mènsules que suporten les tombes dels infants, contractades per Jordi de Déu per a l’església del monestir de Poblet, les figures apareixen completes. I al rerecor de la catedral de Barcelona es van barrejar tots dos sistemes. Aquesta vegada amb doble arcuació emmarcada per una altra de més gran, de manera que al centre apareixen les figures humanes amb funció de mènsules, sense oblidar la presència de rosetes als arcs exteriors, que descansen en columnetes. El 1962, quan es va obrir al públic la nau central, part del mur del cor i del cadirat que hi havia es va traslladar al presbiteri. La Mare de Déu i l’arcàngel de l’Anunciació es van col·locar al costat més proper a la capella dels Sastres. La porta, amb l’arc gòtic, ha estat instal·lada al Museu Diocesà.

Les capelles gòtiques del rerecor

El rerecor dibuixa quatre intercolumnis, en els quals es van instal·lar algunes capelles. Els espais van quedar més oberts a la nau lateral dreta, on s'han trobat pintures murals del segle XIV.

La capella del Sant Sepulcre té molt més pes que les altres capelles del rerecor. Va ser sufragada pel canonge Anton Barceló, que s'hi féu enterrar. És una capella amb aspecte de porxo de doble arcada, i arcs carpanells emmarcats per altres de conopials. Una columna ben gruixuda els rep al centre. Amb certs tocs renaixentistes, sense renunciar per això al gòtic, el canonge Barceló va demostrar el seu gust per l'estètica clàssica en nombrosos detalls d'aquesta capella funerària. El conjunt és una mica ostentós i no té l'elegància d'altres capelles de la catedral, però és d'allò més efectista, i la semblança de cadascuna de les arcades amb la porta de la façana posterior de la llotja de València és extraordinària.

Les capelles gòtiques de les naus i del creuer

La construcció de capelles entre els contraforts era freqüent en el gòtic del nord i comú en el gòtic meridional. Des del principi del segle XIV també se'n van començar a aixecar a la catedral de Tarragona, esquinçant els murs laterals. A aquestes capelles cal afegir les que van resultar de la reforma d'altres d'anteriors que ja hi havia.

La capella de la Presentació

La més antiga d'aquestes capelles gòtiques és la de la Presentació, propera al creuer a la nau de l'epístola. En el moment de fundar-la, la van dedicar a sant Salvador, com es reflecteix també a la clau de la volta, amb un relleu que representa l'Agnus Dei. A la part alta del pany de paret s'obria una finestra gòtica, l'empremta de la qual encara és visible tot i haver estat transformada, com també l'arc de triomf, en l'època del renaixement, en una data incerta que ens situaria en la segona meitat del segle XVI. A l'exterior encara es poden veure els detalls ornamentals, amb arcuacions i carasses a sota del ràfec, del mateix tipus que algunes de la portalada principal de la catedral –concretament, els caps coronats de flors dels extrems de la llinda.

La data més aproximada és la que proporciona l'epitafi del degà de la catedral Dalmau de Montoliu. Va morir el 1306, com manifesta el text de

la làpida que es conserva encara avui a la paret del costat esquerre de la capella i que indica el lloc on va ser enterrat uns quants anys després del seu decés. Segons aquestes dades, la capella hauria estat construïda en les primeres dècades del segle XIV.

La capella de Sant Miquel

Convé suposar que a partir de la capella de la Presentació es van obrir, cap als peus i entre els contraforts, més capelles gòtiques. Actualment només n'hi ha dues, per bé que en un llibre de visita pastoral se n'esmenten més. La de Sant Miquel ocupa l'espai del penúltim tram, amb la capçalera poligonal precedida d'un tram recte. Als capitells on descansa l'arc de triomf apareixen, entre decoració vegetal, àngels amb els seus filacteris estesos. Els àngels de la cornisa toquen instruments musicals. A sota de cadascun s'alternen els escuts de la mitra i els del fundador de la capella, Guillem Botsom. La porteta gòtica tapiada del costat esquerre comunicava amb l'antic baptisteri de la catedral. Va desaparèixer al segle XVIII, quan al seu lloc es va construir la nova capella de Santa Tecla. A la zona absidal es va obrir una altra porta, avui també tapiada, que comunicava amb un petit recinte irregular, a manera de sagristia, en una època posterior a la construcció de la capella, i més d'acord amb els detalls ornamentals del retaule major de la catedral, obra de la primera meitat del segle XV. La credença, petita fornícula per als objectes de culte, és, però, del moment de l'obra de la capella.

S'il·lumina amb finestrals gòtics i es cobreix amb voltes de creueria estrellada.

Malgrat no tenir constància de contractes que informin d'una manera directa de la construcció d'aquesta capella, sabem el nom del donador i les dates en què es va fer l'obra per un document del 15 de juliol de 1379 en què "el venerable Botsom" instituïa quatre capellanies perpètues a la capella que aleshores es feia sota la invocació de sant Miquel i de tots els àngels. És a dir, el 1379 es treballava plenament en la construcció de la capella. El personatge era, pel que sembla, el canonge de la seu Guillem Botsom, que el 1365 ocupava entre les dignitats del capítol el càrrec d'ardiaca de Sant Llorenç i al qual Blanch atribueix la donació de la capella. Hi ha un altre document que ho confirma: el testament de Bernat Botsom, prevere i beneficiat de la catedral, que data del 1403 i en el qual

estableix que tria la sepultura al cementiri de la catedral, a prop de la sagristia de Sant Miquel, al túmul familiar que hi posseeix. Ignorem qui va ser el mestre d'obres de la capella de Sant Miquel. L'estil que presenta no coincideix amb el propi de l'arquitecte Reinard Fonoll, que era *magister operis* de la catedral uns quants anys abans. Segurament acabava de succeir-li un altre arquitecte, que bé podria ser Bernat de Valfogona, després de molt de temps de col·laboració en els treballs de la seu. Tampoc no tenim notícies de l'altar primitiu. El retaule que contemplem avui procedeix de la Pobra de Cérvoles. Està dedicat a sant Miquel i s'atribueix a Bernat Martorell, un dels pintors més reconeguts de l'anomenat gòtic internacional a Catalunya.

La capella del Baptisteri

Capelles del Baptisteri –en origen dedicada a santa Úrsula i les Onze Mil Verges– i de Sant Miquel, afegides al segle XIV a la façana sud de la catedral.

ECSA - G.S.

La capella de Sant Miquel s'havia construït al costat de la dedicada a santa Úrsula i les Onze Mil Verges, que ocupava l'espai entre els contraforts del tram de la nau més proper a la façana principal. Segons un text del final del segle XVIII, l'arquebisbe Joan d'Aragó havia lliurat a la catedral el crani de la santa i altres relíquies d'algunes companyes seves de martiri, de manera que el seu successor, Arnau Sescomes, va decidir erigir en memòria seva una capella funerària pròpia. Aquest prelat va ocupar la seu tarragonina entre el 1334 i el 1346, any en què va morir. Algunes dades indiquen que el 1340 es treballava en l'obra, sense que se sàpiga des de quan, i que quatre anys més tard ja s'havia enllestit. L'arquebisbe Sescomes va ser enterrat al mig del paviment. Abans havia estat bisbe de Lleida, la qual cosa van fer constar al seu epitafi, on van destacar que "en l'església ilderdenca i en altres llocs havia fet moltes obres bones i en la tarraconense, entre altres, havia fet, construït i dotat aquesta capella".

Es compon d'un tram cobert amb volta de creueria estrellada i de la capçalera poligonal, fermament reforçada per contraforts angulars, visibles des de l'exterior. No falten als murs i als arcs els escuts de la mitra i del donador. A mitja alçària dels finestrals arrenquen els arcs de les voltes, que tenen un total de setze claus decorades, especialment les tres principals. La del tram del davant, gran i discoïdal, mostra les figures de sant Pau i santa Tecla. La de l'arc faixó, un xic més petita, es va

decorar amb un bonic relleu de l'arcàngel Miquel dominant el drac. I la de l'absis, amb una escena de la Coronació de la Mare de Déu, davant d'un pal·li aguantat per àngels. A les claus secundàries apareixen petits caps de dona, en al·lusió a santa Úrsula i les seves companyes, titulars de la capella. A sota dels arcs de triomf i faixó, sengles pupitres on escriuen els quatre evangelistes, al costat dels quals es van col·locar els símbols respectius del tetramorf. Un seguici de santes i temes marians van completar la decoració del conjunt, sobre mènsules a manera de peanyes situades al peu dels finestrals, que són magnífics. La capella tenia una important decoració pictòrica, de la qual s'han trobat algunes restes.

Les capelles dels Cardona

A la nau lateral de l'evangelí només hi ha dues capelles gòtiques. Són bessones. Les van començar a construir el 1520 per encàrrec de l'arquebisbe Pere de Cardona (1515-30) i, havent estat dedicades a santa Magdalena i a l'Anunciació, les van enllestir el 1525. Anton Bell-lloc es declara el 1524 "mestre de les capelles que vós, il·lustríssim senyor Pere de Cardona, feu construir en aquests moments". Pere de Cardona hi havia esmerçat tots els seus esforços, i els treballs es van dur a terme amb molta celeritat, si es té en compte que tres anys abans encara se suplicava al papa que permetés d'ocupar terrenys que pertanyien al palau del cambrer. Totes dues capelles tenen la planta rectangular, amb un tram de nau i una capçalera quadrada que es converteix a la part alta en octagonal, per a rebre una creueria gòtica. El pas s'aconsegueix mitjançant petites voltes angulars, segons un sistema poc emprat a Tarragona però que ja al segle XIV es va fer servir amb molt d'èxit a la capella del palau episcopal de Tortosa, entre altres llocs. A les mènsules corresponents, decorades amb el tetramorf, també es van col·locar, com és lògic, les armes de la mitra amb les del donador. Els dos retaules gòtics no procedeixen d'aquestes capelles, sinó que pertanyen al fons del Museu Diocesà.

La capella de Santa Bàrbara

Al lloc on es va construir la capella de Santa Bàrbara, al braç septentrional del creuer, no s'hi podia edificar. N'hi ha prou de veure el plànol de la catedral per a comprovar que en aquest punt no quedava espai ni tan sols per a la construcció de l'absidiola bessona de la de Sant Lluc a la testera del transsepte. Malgrat tot, l'absidiola s'havia fet.

Semicircular, més reduïda del que calia, concebuda a manera de petita exedra excavada al mur. I justament allí va construir la seva capella funerària Bernat Rufaca, que ocupava entre els canonges la dignitat d'ardiaca de Vila-seca.

Si bé de dimensions reduïdes, en va resultar un conjunt proporcionat i perfectament simètric. Planta poligonal, esvelt arc de triomf motllurat i volta de creueria segons l'ús de l'època. Sanç Capdevila opina que la fundació va tenir lloc el 1362. S'ha conservat l'acta d'institució de la capellania sota l'advocació de santa Bàrbara per part de Bernat Rufaca. No porta data, però sí que s'hi fa una descripció molt minuciosa dels dissenys del fundador. L'interès de Bernat Rufaca per la seva capella es reitera en el seu testament, atorgat el 1373. Home culte i primmirat, es presenta a ell mateix com a llicenciat en decrets i preceptor de la seu, preocupat pel manteniment futur de la seva obra. En el dit document no s'esmenta qui n'havia estat l'arquitecte, ni quin artista havia fet el retaule corresponent, que ja era acabat el 1362 i del qual s'ha conservat, amb més d'un desperfecte, la imatge de santa Bàrbara.

Les capelles del Crist de la Salut, la Mare de Déu del Roser i Sant Tomàs

El canonge Anton Barceló també va manar construir les tres capelles a sota de la rosassa del braç sud-oriental del creuer. Al necrologi de la catedral s'explica que abans de la seva mort, esdevinguda el 1508, "havia construït la capella del Sant Sepulcre del Senyor [...] i la capella del Mont del Calvari, amb les imatges del Crucifix, Santa Maria i altres sants, així com les capelles de Sant Bartomeu i Sant Esteve, però no els altars". Només la central d'aquestes tres capelles –la corresponent al Mont Calvari– conserva la titularitat inicial, sota l'advocació popular de l'anomenat "Crist de la Salut". I manté, a més, les estàtues de la Mare de Déu i sant Joan que s'esmenten al necrologi. Barceló no havia encarregat els altars. Segurament es van aprofitar els que ja hi havia, perquè al Museu Diocesà es pot contemplar un retaule dedicat a sant Bartomeu, de la segona meitat del segle XIV, que procedeix de la capella corresponent.

Des d'un punt de vista arquitectònic, les capelles responen a models de l'últim gòtic. Constitueixen un cos avançat que arriba a interceptar una part de l'absidiola de Sant Lluç. A la seva façana cap al creuer es mostren els arcs de triomf a una alçada diferent, com si s'hagués pretès simular

un temple dins del temple, amb tres naus, més alta la central, i sengles voltes de creueria. A la part del davant dels murs comuns es van disposar esveltes columnes torsives adossades, que arriben fins a la part superior. Els arcs es van decorar minuciosament. Cresteries calades a l'intradós, garlandes vegetals, i la forma conopial amb el coronament en creu, ja sobreposada al cancell flamíger que tanca per dalt la coberta. Tot i haver-se construït cap al 1500, les concessions a l'estètica renaixentista van ser mínimes, i hom es va estimar més un model refinat, encara dins les normes del gòtic, que sembla pres de la façana principal de la llotja de València. No hi falten les armes del canonge Barceló, repartides pels murs, alternades amb l'emblema de la mitra de Tarragona. Tot aquest conjunt i també la capella del Sant Sepulcre, sufragats per Anton Barceló, comparteixen l'aspecte de façana amb buits simètricament disposats, a més de la tipologia excepcional en el gòtic de Tarragona. I també comparteixen la relació amb exemples contemporanis molt freqüents a l'antic Regne de València, que tenen com a denominador comú la presència de l'arquitecte Pere Comte i els seus col·laboradors, a més de la seva empremta. El record de la llotja i d'altres monuments valencians és present tant a la capella del Sant Sepulcre com a les del creuer.

Catedral de Tarragona.
EMMA LIAÑO MARTÍNEZ

Catedral de Tarragona (segles XIII-XV)

NÚM	ADVOCACIÓ/DENOMINACIÓ¹	CRONOLOGIA	AUTOR	PROMOC
Capelles i dependències				
1	Santa Magdalena	1520-25	Anton Bell-lloc, documentat el 1524	Pere de ... arquebis
2	Anunciació	1520-25	Anton Bell-lloc, documentat el 1524	Pere de ... arquebis

3	Refetor (el Santíssim)	Fi del segle XII i inici del segle XIII		
4	Santa Bàrbara	v 1362		Bernat F
5	Santa Maria dels Sastres	Segona meitatdel segle XIV	Reinard Fonoll (segona reforma gòtica)	Famílies Saportel (canong Clasque
6	Absis central	Últim terç del segle XII		
7	Sagristia	Últim terç del segle XII i segle XIV		
8	Absis de Sant Oleguer	v 1200		
9	Absis de Sant Lluç	v 1200		
10 11 12	Sant Esteve, el Mont Calvari i Sant Bartomeu (Mare de Déu del Roser, Crist de la Salut i Sant Tomàs)	v 1508	Pere Comte?	Anton B
13	Sant Salvador (Presentació de la Mare de Déu)	Inici del segle XIV		
14	Sant Miquel i Tots els Àngels	v 1379		Guillem canonge
15	Santa Úrsula i les Onze Mil Verges (Baptisteri)	v 1340		Arnau S arquebis

16	Sant Sepulcre	Final del segle XV	Anònim valencià	Anton B
17	Rerecor	Primera meitat del segle XIV		
18	Fornícula del reliquiari de santa Tecla Monument funerari de Joan d'Aragó	v 1327 / v 1337		
19	Rerecor	Primera meitat del segle XIV		
20	Rerecor (vestigis de l'antic oratori de Sant Hipòlit)	v 1405		
21	Porta del claustre	v 1200-30		
22	Sala capitular (Museu Diocesà)	Segona meitat del segle XII		
23	Corpus Christi	v 1330		Guerau c canonge
24	La Pietat i Sant Ramon (Sant Ramon)	1520		Joan Pol
25	Santa Maria (Santa Maria i Sant Simeó; ara Mare de Déu de la Guia)	v 1300		Bertran c canonge Montoli
26	Sant Bernat i Santa Anna (Mare de Déu de les Neus)	v 1414	Pere de Vallfogona Guillem de Camprodon	Pere Poc Tarragon

¹ Entre parèntesis es donen les advocacions o denominacions posteriors a l'original.

La capella de Santa Maria dels Sastres

Els canonges de Tarragona sempre van tenir una capella dedicada a la Mare de Déu, a Santa Maria. I el seu record, al nucli antic del recinte de la catedral, es va mantenir a l'absis lateral més proper a la sagristia i a la porta del claustre, on havia d'anar la torre del campanar que es va descartar. Hi va tenir la seu la confraria del gremi dels sastres de la ciutat, motiu pel qual és coneguda amb el nom de capella dels Sastres. Encara queden empremtes de la forma semicircular d'aquest absis en dos punts: al paviment, on apareix la mitja circumferència del perímetre del que potser va ser el banc presbiteral, igual que a l'absis major, i a la petita escala que condueix a la galeria de la capella, on hi ha les restes d'una finestra atrompetada que es va cegar, amb les motllures de bossells idèntiques a les de l'absis de Sant Oleguer. És evident, doncs, que el mur va ser enfondit, per adaptar-lo a la forma poligonal que es pretenia donar a una construcció plenament gòtica, i revestit posteriorment, tant a l'interior com a l'exterior, amb carreus en què apareixen marques del segle XIV, heràldica i una decoració abundant. La capella tenia dues portes: la de la petita sagristia privada i la que comunica, per un estret pas, amb el tram de la nau situat al davant de l'absis principal. En aquest mur, ben centrada, s'hi va col·locar l'urna funerària de l'arquebisbe Pere de Clasquerí, un dels promotors principals de l'obra gòtica de la capella. S'han conservat en aquest punt pintures murals –sant Pau i santa Tecla acompanyant l'urna i l'arquebisbe com a donador agenollat davant de la Mare de Déu amb el Nen–. Hi ha una tercera obertura a la part baixa. Es tracta d'un portell vers la minúscula escala de cargol que puja directament a la galeria alta. En aquesta porteta no hi ha decoració, i s'ha de suposar que es va fer per raons pràctiques, en una època molt posterior a la construcció de la capella, probablement quan, en reestructurar el retaule per a donar-li la forma vertical actual, van quedar lliures més llenços de paret del perímetre arquitectònic. Al principi l'entrada a l'escala es feia des de la sagristia, amb la incomoditat consegüent i també l'escassa reserva per als objectes que s'hi guardaven. Totes dues portes, la de la sagristia i la que condueix a l'absis,

ofereixen nombrosos aspectes comuns amb les de Santa Maria de Montblanc, que suposem que pertanyen a la reforma que potser va dirigir en aquesta església l'arquitecte Reinard Fonoll.

La part alta queda il·luminada directament des de l'exterior mitjançant tres finestres a les cares exemptes del polígon. Les dues cares restants, impossibles d'obrir perquè són tangents al mur del presbiteri, tenen obertures falses adornades amb traceries gòtiques cegues flamígeres, que contenen importants pintures murals que simulaven vidrieries, de les quals només s'han conservat en una. La galeria és un dels atractius principals de la capella. Vola sobre una lleugera cornisa de motllures i garlandes vegetals poblades d'éssers petits. A sota, a manera de mènsules, emergeixen un seguit de figures humanes sobre les quals corren petits arcs conopials. La mateixa barana de pedra reproduceix també el model conopial. Des de la galeria fins a la clau de la volta estrellada no hi van plànyer detalls, en relleu i imatges exemptes, sense que en resulti un efecte recarregat en cap moment: parelles d'estàtues entre els finestrals, d'altres de més petites disposades d'una en una als angles de la galeria, mènsules a sota dels arcs, i multitud de petits detalls. Als pinacles exteriors es van preparar fornícules, per a una sèrie d'estàtues que mai no es van arribar a col·locar.

La capella conté uns quants emblemes heràldics. A l'interior, n'hi ha un que pertany a la família Anglesola. Un altre coincideix amb el dels Saportella, tal com apareix en una tomba del monestir de Pedralbes, a Barcelona. I el tercer és el de l'arquebisbe Clasquerí, d'or, amb una campana d'atzur filetejada de plata i batallada de sable. El prelat, que es va fer càrrec de la seu de Tarragona el 1358, va morir el 1380, i el 1388 les seves despulles es van instal·lar en una urna a la capella. També figura com a escut la tau de la mitra. A l'exterior, als pinacles sobre els contraforts –l'únic que es veu des del claustre–, als emblemes de Clasquerí i de la mitra, se n'hi afegeix un altre amb un castell, que hom atribueix al canonge Bertran d'Albí o Albió, obrer de la seu des del 1349 fins al 1359, data en què aquest càrrec va ser suprimit i es va crear el d'ardiaca de Sant Llorenç, que va ocupar el mateix Albí. Aquestes són les dades que ens proporciona l'heràldica per a aproximar-nos a la cronologia de la construcció. S'hi ha d'afegir que, precisament el 1359, es donava l'ordre que paguessin a Guillem Lantungard, mestre vidrier, les 15 lliures que l'obrer li devia del preu de les vidrieries que havia fet. Pel que sembla, Lantungard n'havia reclamat unes quantes vegades el cobrament

sense resultat positiu. Encara que les vidrieres ja estiguessin fetes, l'altar de la capella no va ser consagrat fins el 1367, segons el text del pergamí extret de la lipsanoteca de l'ara corresponent, i un any més tard s'acabava el retaule.

La informació obtinguda de l'heràldica s'ha de comprovar confrontant-la amb aquestes escasses referències documentals, i s'ha d'aplicar amb compte a l'edifici. Perquè s'hi constaten algunes contradiccions. Des d'un punt de vista artístic, les finestres obertes a la capella i les parelles d'escultures que les acompanyen són anteriors a les finestres cegues flamígeres, a la porta que comunica amb la nau major, a la galeria i a les estàtues més petites que es veuen en aquesta, i també són de mestres diferents. Però si el 1359 s'havien col·locat les vidrieres, les finestres ja havien d'estar fetes i el recinte, tancat, tot i que es tardés uns quants anys a fer servir l'altar i el retaule. A partir d'aquí s'obren les incògnites sobre les famílies donadores i sobre les raons per les quals al final va ser capella funerària de l'arquebisbe. La família Anglesola va proporcionar alguns canonges a la catedral al segle XIV. El més polèmic, Galceran d'Anglesola, va participar en una violenta batussa el 1361, en què va atacar a estocades Berenguer d'Alenyà, que en una disputa havia sortit en defensa del seu oncle Maties, tots ells també canonges. El prelat va ordenar empresonar els Anglesola. Els Alenyà no s'hi van pas conformar. I va arribar a haver-hi morts. Tot fa pensar que la capella havia estat concedida als Anglesola perquè fos condicionada com a panteó familiar. Als Anglesola, i als anònims posseïdors d'aquest altre escut suposadament Saportella que els acompanya. Abans del 1359 ja n'havien acabat la construcció, amb certs enfrontaments amb Bertran d'Albí, que fins aleshores havia estat canonge obrer i que per alguna raó que ignorem s'havia negat, pel que es veu, a pagar les vidrieres. La situació es va deteriorar ràpidament. Els desgraciats episodis del 1361, amb l'empresonament dels protagonistes, degueren fer perdre els drets sobre la capella als Anglesola. Algun temps després, el mateix arquebisbe va decidir de fer-la servir. Ell mateix va consagrar l'altar l'últim dia de desembre del 1367. Al cap de poc es va fer la remodelació definitiva del conjunt.

És evident que la primera d'aquestes dues reformes segueix les pautes del gòtic habitual en la Catalunya de l'època. Si hi hem de trobar cap parentiu entre les obres de la catedral, segurament el trobarem a la capella del Baptisteri, i fins i tot a la de Santa Bàrbara, que, a causa de les

proporcions més petites que té, aporta menys elements de judici. L'arquitecte podria haver estat Ramon Albert, ja que el 1345, tan sols cinc anys abans del pagament de les vidrieres, peritava un retaule a la Selva del Camp d'acord amb la seva condició de *magister operis* de la seu de Tarragona. Amb tot, la segona reforma va ser espectacular, extraordinàriament nova. Aquest moderat flamíger dels finestrals cecs, la utilització sistemàtica de l'arc conopial i la galeria, semblant a les galeries d'escolanets de catedrals britàniques com Winchester, Wells o Exeter, ens situen davant un exemple molt clar de l'influx del gòtic anglès en la Tarragona de la segona meitat del segle XIV. Aquestes característiques no poden correspondre sinó a Reinard Fonoll, el lapicida anglès que va exercir al claustre i el refetor del monestir de Santes Creus des del 1332, que era mestre de Santa Maria de Montblanc el 1351 i el 1362, i que va passar després a Tarragona com a arquitecte de la catedral, tal vegada aquest mateix any, i continuava en el seu càrrec el 1373. L'arquebisbe havia recorregut en aquell moment al millor mestre, aconsellat potser per un altre estranger, l'escultor Aloi de Montbrai, antic mestre principal dels sepulcres reials de Poblet, que des de feia temps treballava per a la mitra. Aloi és qui el 1368 cobrava pel retaule de la capella dels Sastres.

És evident que en algun moment, segurament una mica més tard que aquest darrer any, es van trencar les vidrieres i que durant anys l'exposició a l'aire i a l'aigua de pluja va danyar, fins a deixar-les irreconoscibles, les escultures properes a les finestres i la part corresponent de la galeria inferior. Les vidrieres que a Guillem Lantungard tant li van costar de cobrar van desaparèixer i van ser substituïdes per fragments d'altres de recompostes, segurament al segle XVI, en què la documentació parla d'una autèntica campanya de reparacions. Afortunadament s'han conservat algunes pintures que completaven la decoració.

Les reformes de la sagristia

Seguint un costum molt estès al segle XIV, la sagristia de la catedral de Tarragona va ser utilitzada també com a capella, i s'hi va construir un cor elevat. Es tracta d'una estructura de fusta amb poderoses bigues quadrades, coronades per caps d'éssers fantàstics, que descansen sobre un arc molt rebaixat. Encara es pot veure la policromia en el seu estat original, que els últims anys ha rebut un tractament per a consolidar-la i preservar-la. Un dels temes preferits pels pintors que van decorar aquest excepcional conjunt va ser l'heràldica, amb els escuts de la mitra i dels

Saportella, com a la capella de Santa Maria dels Sastres. Hi ha, però, molts altres motius de tradició clarament islàmica que alternen amb detalls més propis del gòtic comú.

Al segle XVI, l'obra d'aquest magnífic cor alt va quedar tancada darrere d'un mur que va dividir transversalment la sagristia, coetani dels finestrals de grans dimensions, encara gòtics, que es van obrir fins al claustre. D'aquesta manera, l'estructura de fusta reservada al començament als cantors es va transformar en el sostre d'una sala més petita on es va instal·lar el tresor de la catedral.

Les capelles del claustre

Ja al claustre, la més antiga de les capelles gòtiques afegides va ser la de Santa Maria (després, de Santa Maria i Sant Simeó, i ara, de la Mare de Déu de la Guia). Pagada cap al 1300 per Bertran de Montoliu, canonge i prior de la catedral, i per Berenguer de Montoliu, vicealmirall d'Alfons el Liberal, conserva una estàtua sedent de la Mare de Déu amb el Nen, coneguda popularment com la Mare de Déu Grossa. La capella de la Mare de Déu de les Neus (abans, de Sant Bernat i de Santa Anna) és una obra feta pels volts del 1414, promoguda per Pere Poch, ciutadà de Tarragona, en la qual van treballar Pere de Valfogona, Guillem de Camprodon i Guillem de la Mota. La capella de Sant Ramon, també gòtica, va ser sufragada pel canonge Joan Poblet el 1520, sota l'advocació de la Mare de Déu de la Pietat i de Sant Ramon.

La capella del Corpus Christi

Al segle XIV es va viure amb fervor el culte a l'eucaristia. Es van fer tabernacles a manera de sagraris, retaules sencers i fins i tot capelles com la que es va dedicar al "sant nom del Cos de Crist", al Corpus Christi, la més destacada de totes les capelles gòtiques del claustre. El 1330, l'arquebisbe Joan d'Aragó va concedir el permís per a fer tal obra al canonge Guerau de Rocabertí i a la seva germana Gueraua. També els atorgava el dret de fer-la servir com a capella funerària. Es va construir a la paret del fons de l'edifici de la sala capitular i es va envair terreny del cementiri contigu. Contrasta amb la robusta senzillesa de la vella sala capitular l'esveltesa d'aquest edifici gòtic, als capitells i a la clau del qual apareixen relleus de molt bona qualitat que representen la *Maiestas Domini* i el tetramorf, mentre el grup d'escultures de l'Anunciació insisteix

en el moment de l'Encarnació com a símbol de l'advocació de la capella. Abunden les marques de picapedrer; les dels murs, que coincideixen, en molts casos, amb les de la façana de la catedral, són diferents de les que es veuen al paviment, totes, en general, cuidades i de petites dimensions.

Bibliografia consultada

Cirlot, s.d.; Gudiol i Ricart, s.d.; Pons d'Icart, 1572; Ponz, 1785; Piferrer – Parcerisa, 1839; Flórez, 1859; Morera, 1894, 1897-1959, 1904 i s.d.; Street, 1926; Font i de Rubinat, 1930; Capdevila, 1935; Gramunt, 1946; Sarthou, 1946; Pijoan, 1948; Blanch, 1951; Sánchez, 1954; Dalmau, 1956; Martinell, 1957; Serra i Vilaró, 1960a i 1960b; Dotor, 1961; Vives, 1961 i 1969; Sánchez, 1962-63; Tomàs, 1963; Mezquida, 1964; Bassegoda, 1966b; Recasens, 1966-75; Ricomà, 1964-65; Ramon – Ricomà, 1970; Cirici, 1974; Laborde, 1974 [1806-20]; Carbonell – Cirici, 1977; Batlle, 1979b; Liaño, 1980; Companys – Montardit, 1983; Daimiel, León, Marsal, 1983; Liaño, 1983a, vol. III; Dalmases – José, 1984; Liaño, 1986, 1987b, 1989, 1991a i 1991b; Azcárate, 1990; Barral, 1994b.

- [L'ART GÒTIC A CATALUNYA](#)